

IDEES

Alasdair Macintyre i els crítics de la cultura

Oriol Farrés i Juste

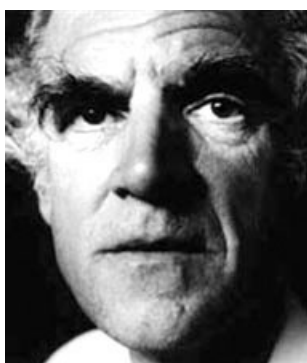
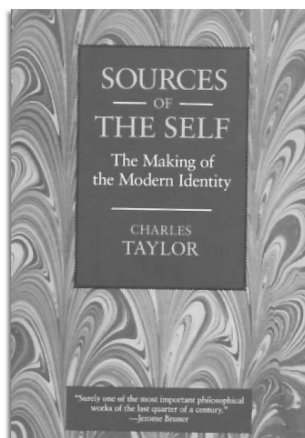
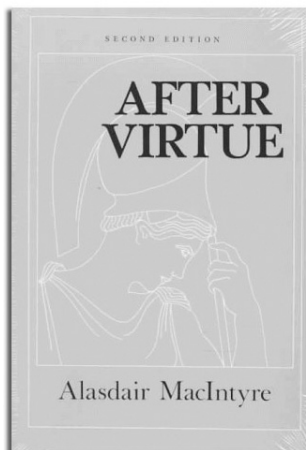
Aristòtil escriu en algun lloc que l'excés de lleis escrites en una comunitat és un signe evident de manca pel que fa a les no escrites. A menys valors -ja ho diuen els avis i les àvies- fan falta càstigs per fixar la situació; i així, resulta que la norma jurídica es posa ràpidament a substituir els pàl·lids valors abans que aquests no desapareguin del tot i per sempre. Prenguem encara un nou exemple, potser una mica metafòric: en un dels passatges més grans de la novel·la mestra del realisme màgic, *Cien años de soledad* de García Márquez, una amnèsia general fa presa el poble de Macondo i empeny els seus habitants a escriure amb etiquetes, primer, el nom de cada cosa; més tard, les instruccions d'ús de cada cosa; a continuació, amb noves etiquetes, el significat de les paraules que apareixien a les velles; i així successivament, saltant de definició en definició, volant fins al deliri literari. L'oblit ens força a escriure lleis, notes o etiquetes, efectivament. Oblit, relaxació de costums, pèrdua d'ancoratge moral, desaparició de la virtut: tot va directe al mateix sac. I en fi, crec que ara es podria afegir que s'esdevé una cosa semblant a propòsit de l'abundància de llibres d'ètica, codis deontològics i manuals per assolir la felicitat: com més n'hi ha, més sembla que es pretengui tapar barroerament un buit insondable i vertiginós. Podríem acabar legislant sobre qualsevol cosa, s'exclamen alguns. Doncs sí, i també podríem acabar parlant de qualsevol cosa.

En els debats actuals de filosofia política, debats que han anat substituint el petrificat marxisme més o menys ortodox per un neoliberalisme més o menys confessat, han sorgit una sèrie d'autors que fan una esmena a la totalitat a les eternes discussions entre normes, criteris i procediments formals que haurien de servir per mantenir l'ordre dins l'estat, és a dir, que farien la funció de suports estructurals de la cèlebre "*societat ben ordenada*" de l'encara més cèlebre filòsof nord-americà John Rawls. Aquestes figures iracundes, antipàtiques, poc tolerants, són els comunitaristes. Se'n poden destacar tres, els més citats: Alasdair Macintyre, d'origen escocès; Charles Taylor, d'origen quebequès; i Michael Sandel, dels Estats Units. Que els dos primers siguin membres de nacions minoritàries, nacions sense estat, no és gens casual. Tot passa com si aquests filòsofs anessin a la recerca d'una tradició fragmentada, malmesa, mig enterrada, per tal que les "etiquetes" rawlsianes del liberalisme polític deixin de ser necessàries. Com si invoquessin esperits o conjuressin tabús a la inversa, intenten fer allò que se'n diu "anomenar les coses pel seu nom" –per remot que sigui aquest nom, és clar.

Però se'n surten? Crec que la recent publicació dels *Selected Essays*¹ de Macintyre és una bona oportunitat per comprovar-ho. També ho és, certament, per comentar la proposta d'aquests defensors de la memòria, d'aquests pioners en la recerca de la comunitat –no s'atreveixen a dir "feliç", però poc els falta- de valors. Vegem a grans trets quina és la seva proposta. Macintyre proclama cap al final del seu llibre de referència²: "*El que cal en aquesta etapa de la història és la construcció de formes locals de comunitat entre les quals es puguin sostenir*

Alasdair Macintyre

Charles Taylor

la civilitat i la vida moral i intel·lectual imprescindibles per fer front a l'edat obscura en la qual estem immersos." Edat obscura, en efecte. Comparable, suposo, a les invasions dòries, al món hel·lenístic, a la caiguda de l'Imperi Romà, a la pesta negra del segle XIV o als atacs bàrbars. Si un ho pensa durant una estona, no deixa de ser espavoridor. Sembla, ben mirat, que aquest escocès, contra l'hostilitat del món, *vanitate vanitatis*, busqui refugi en associacions que reviurien una hipotètica polis aristotèlica on es poguessin practicar amb calma les "virtuts morals i intel·lectuals" més moderades. "Manca un consens clar -continua exposant MacIntyre- sobre el lloc que haurien d'ocupar les virtuts públiques o sobre els requeriments concrets de tals virtuts. Entre les particulars sub-cultures modernes sobreviuen, per descomptat, versions de l'esquema tradicional de les virtuts; però s'esdevé que les condicions del debat contemporani són tals que quan els representants d'aquestes subcultures miren de participar-hi, les seves veus són massa fàcilment interpretades i malinterpretades en termes del pluralisme que amenaça en submergir-nos aviat a tots." Taylor diu una cosa semblant: "La meua tesi és que tots els marcs referencials permeten, de fet plantegen, un interrogant en el que s'emmarca el context en què ens fem les preguntes rellevants sobre com de lluny o a la vora estem del Bé"³. Hem d'estar correctament situats en relació amb el Bé." Si amb MacIntyre el referent de la crítica al liberalisme era un Aristòtil passat per Tomàs d'Aquino, amb Taylor les coses ja són una mica més complicades: el canadenc parla en llenguatge hegel·lià. El jo "autèntic" aspira a construir-se, o a narrar-se, dialècticament des de les runes d'una cultura que es percep en forma d'horitzó en l'avenir: "El que jo sóc s'ha d'entendre com el que he arribat a ser"⁴. (*Das Essen ist das Gewesen*, ja havia dit Hegel). Taylor, doncs, està fent reviure -entre el passat i el futur- l'aventura de la comunitat unida i cohesionada a partir dels seus codis de valors, uns codis que serviren per orientar cartogràficament el subjecte de la modernitat tardana i a través dels quals les diverses identitats lluitarien pel seu reconeixement a risc d'obtenir-lo o morir. A vegades, hi ha victòries, això és cert: triomfs rars i pírrics, com la concessió ara fa poc del terme "nació" al Quebec per part del parlament canadenc. Però, què passa quan les cultures xoquen i no arriben els acords? Què succeeix quan tornen a barallar-se la mitja lluna i la creu? Què s'ha de fer quan les tradicions ensopeguen? Qui ha d'arbitrar entre burkes, sotanes, vels, mocadors palestins, kipàs? I entre bretons, corsos, bascos, francesos, espanyols? Hi pot arbitrar algú? Cal que algú hi arbitri? I per sobre de tot, algú es pot creure realment que tots els conflictes de l'actual panorama polític són per temes "culturals"?

Els comunitaristes solen callar en aquest punt. La seva filosofia política es limita a posar en qüestió les formes típiques que pren el debat normatiu present, això és tot. Com MacIntyre, es revoltent contra el pluralisme; com Taylor, es mofen de l'individualisme. Però aviat se'ls veu el llautó. Sentim un cop més l'escocès: "No estem esperant un Godot, sinó un altre -sens dubte molt diferent- Sant Benet". I ara el quebequès: "El puritanisme es planteja les preguntes correctes". No cal dir res més: a nosaltres, àtoms moderns, se'ns convida a prendre la regla i viure cenobíticament, fent allò de ora, ora, ora et labora. Tant en Taylor com en MacIntyre, potser més que la nació oprimida, si es grata de debò, al final acaba sorgint la figura deformada ("sens dubte molt diferent") del cristianisme. Això és el que comparteixen: un cert afany per mantenir les virtuts cardinals i teològals encara que sigui dins la *civitate dei*, tot i que no crec que fessin cap lleig a la seva expansió en el domini públic, la qual cosa ja els fa una mica més sospitosos i tot.

I això no és ni de bon tros estrany: la religió ha estat tradicionalment un factor al voltant del qual les societats gravitaven per formar i conformar uns referents morals comuns, com en els vells temps dels regnes medievals o com en els temps heroics de les comunitats arcaïques o les tribus indígenes. I com que ni

Macintyre, ni Taylor ni cap comunitarista que jo conegui s'ha declarat mai "extremista", "integrista", "fonamentalista" o partidari d'una mena d'Al Qaeda, sinó que tots accepten que la modernitat –mal que els pesi– s'ha d'acceptar, resulta que la seva feina, més que una acció o una filosofia política serioses, acaba esdevenint una crítica cultural lleugera i un pèl nostàlgica. Els diaris locals solen publicar entrevistes fetes a persones anònimes a peu de carrer. Aquests individus, preguntats de cop i volta, estan d'acord moltes vegades en denunciar la xacra de l'egoisme que viu la nostra societat. Doncs bé, un comunitarista deixa anar els seus instints exactament en la mateixa direcció, però ho fa a través d'argots aristotèlics o hegelians. En el fons no hi ha, doncs, tanta diferència.

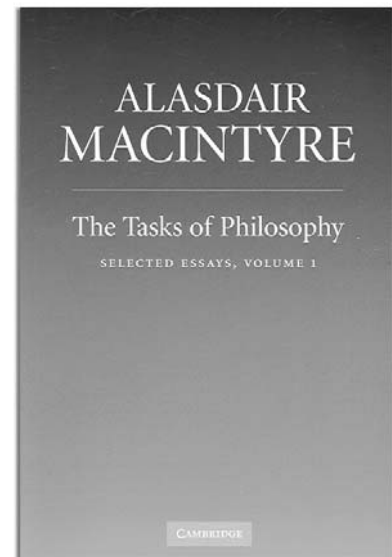
Els liberals, com Rawls o Nozick, es dedicaven a dissenyar models de "lliure" competència o de consens solapat entre faccions. Aquests models havien de servir de cara a harmonitzar des del focus de la raó pública les disputes entre grups i individus mitjançant l'enumeració dels seus drets respectius. En efecte, es posaven a treballar per assolir una mínima pau social que permetés fer negocis tranquil·lament. Els comunitaristes, més porucs en algunes coses i més valents en altres, fugen, primer, d'aquest focus públic i aspiren a crear comunitats petites i ben controlades per, a continuació, condicionar-lo des del darrere amb estratagemes, subterfugis i conferències episcopals. Ni els uns ni els altres, però, fan un debat prou radical i honest.

Karl Marx va dir una vegada que és radical precisament qui agafa les coses per les arrels. Les arrels de la política no poden ser només els fenòmens culturals o les creences personals que tant obsessionen als comunitaristes, si bé és cert que les qüestions culturals –igual que les nacionals– revelen sovint la seva importància en forma de fortes creences personals. Però cal una filosofia política que depassi l'aspiració de les illes de pau, les comunitats petites i cohesionades del comunitarisme; és a dir, que vagi molt més enllà que els grups que solament volen sobreviure enmig d'oceans d'incomprensió, postmodernisme i escepticisme tan segle XXI. I cal, també, que aquesta mateixa filosofia política depassi la visió de l'*homo oeconomicus* del neoliberalisme: que només buscaria optimitzar els seus beneficis emmascarat rere la idea de la llibertat com a manca d'entrebancs, un subjecte pel qual els projectes polítics col·lectius serien una cosa ben simple: un afer de professionals, un conjunt d'accions sotmeses al mercat de les urnes, sense més llei que la de la fortuna, sense més valors que els de la borsa.

Tots els moviments socials encarnen avui dia aquesta paradoxa. Si s'aïllen, corren el risc de convertir-se en una comunitat tancada, en gairebé una religió més del sistema general. Si en canvi s'integren, podrien acabar formant part de la col·lecció de *lobbies* que farien pressió per perseguir els seus propis interessos dins un espai públic tristament segregat i emmordassat per interessos privats. Entre la selva del capitalisme i la comunitat idíl·lica del comunitarisme hi ha, tanmateix, un terme mitjà revolucionari: una tradició de pensament i praxi política que veu en la justícia social, la llei i la igualtat una forma de superar, alhora, la comunitat orgànica i l'individu atomitzat. Una tradició de pensament i praxi política per a la que el "ciudadà" és una cosa diferent al "ciudadà burgès" i al "ciudadà corrupte". Una tradició que, a diferència dels comunitaristes, mira endavant sense por i no viu romànticament del passat idealitzat. L'arrel de la política és un conflicte entre majories pobres i minories riques, això ja ho sabia el mateix Aristòtil de la *Política* i l'*Ètica Nicomàquea*. Quina és aquesta línia que cal anar obrint? Es poden dir noms: radicalisme, comunisme, socialisme, republicanisme, obrerisme... Però només són noms. Importen molt més les coses, la matèria, les causes –no diré tampoc simplement "els fets" perquè aquests també poden ser tan aparents i inconsistents com les paraules-. Qualsevol projecte polític per a aquest país, Catalunya, ha de ser pensat en termes radicalment públics, econòmics i de classe o no serà. Marx explica al 18 *Brumari* que les revolucions més potents són les ascendents, les quals es carac-

teritzen per convidar a participar a nuclis cada vegada més populars i que imposen un ritme rapidíssim, brutal, a les causes: quan uns ja no poden seguir, arriben els altres, els agafen el relleu i porten les coses una mica més lluny, sempre *in crescendo*.

Alasdair Macintyre es pregunta, ara, quines són les tasques de la filosofia¹. Malauradament s'ho pregunta a deshora, amb un retard de més de cent anys, que és el temps que fa que ja coneixem la resposta. És lamentable que a aquestes alçades encara s'hagi de recordar que no n'hi ha prou d'interpretar la realitat, sinó que també cal transformar-la. Es podria expressar la mateixa idea, que s'entengui bé, apel·lant a la necessitat de deixar l'opi de la religió per passar-se a plaers més laics, més integrals i menys perversos. Però, repeteixo, això s'ha d'entendre bé. ●

¹ Macintyre, A.: *The Tasks of Philosophy. Selected Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006

² Macintyre, A.: *After virtue: a study in moral theory*. London: Duckworth, 1981.

³ Taylor, C.: *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994

⁴ Taylor, C.: *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.